

ADATTÁR

JÁVOR ANNA

ANYAKÖNYVI ADATOK „POZSONYI DORFFMEISTER ISTVÁNY” (STEPHAN ANTON DORFFMAISTER, POZSONY 1741 – SOPRON 1797) SZÁRMAZÁSÁHOZ ÉS PÁLYAKEZDÉSÉHEZ

Semmi művészet (E. P.)

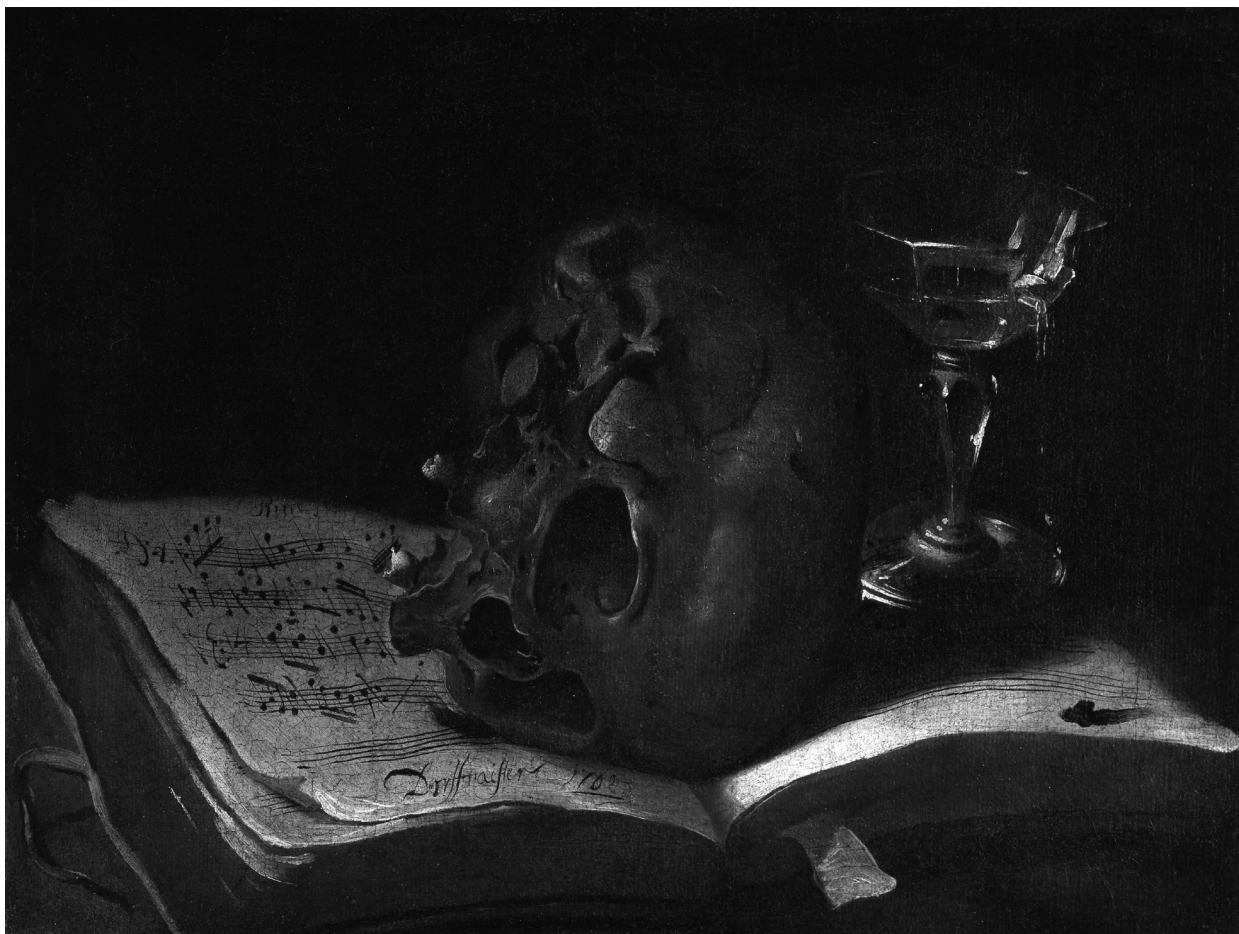
Szerencsére nem meglepő az adat, miszerint a Sopronba települt bécsi barokk festő 1741-ben született. Ő maga elárulta korát egy képének szignatúráján, születési helyét pedig korrekt módon adta meg 1762-ben, Kremsierben (Kroměříž) történt házasságkötésekor. Az eddigi bizonytalanságot a soproni halotti anyakönyvezés tévesztése okozta, itt ugyanis az elhunyt 68 évesen szerepel 1797-ben,¹ továbbá az, hogy a Spittelbergen élő, népes Dorffmaister családból egy fiút sem jegyezték be Stephan néven a bécsi St. Ulrich-plébánián. Kremsieri tartózkodásáról is tudunk már, ez most nősülésével konkretizálódik, és valószínűsíti a hradischi (Hradisko u Olomouce) premontrei kapcsolatok eddig is feltételezett szerepét Dorffmaister magyarországi pályakezdésében.²

A Dorffmaister-dinasztia, amelynek ma is élnek tagjai, már korábban magára irányította a családkutatók figyelmét. Két értékes életrajzi forrásnak köszönhetően még a 20. században felvázolták a tehetséges család „fénykorának” ívét a késő barokk szobrász Johann Georgtól (Bécs, 1736. szeptember 22. – Szászabánya [Saska, Sasca Montană] 1786. szeptember 21.) a jeles modern építész Karl Dorfmeisterig (Bécs, 1876. augusztus 9. – Bécs, 1955. december 10.). Stephan hatalmas életműve ellenére ebben csak névtelen mellékszereplő, míg fia, a szintén bécsi akadémiai végzettségű „Giuseppe” nemzetközi karrierje révén kapott helyet a kánonban.³ Bár művészettörténeti tanulságokkal nem kecsegtet, érdemes visszanyúlni a dédapák nemzedékéig, sőt, mivel az interneten nyilvánossá tett anyakönyvek megengedik, még régebbre, hogy megismerjük a spittelbergi műhímzők – így mutatja be családját

önéletrírásában Johann Georg Dorffmaister és később fia, Franz – származását.

Az alsó-ausztriai Neunkirchen községben 1628-ban házasodik a willendorfi Georg Dorffmaister „bőrös” (coriarius),⁴ akinek fiai, Sebastian és Adam folytatják mesterségét helyben. Első gyermekeik születésekor mindkettő bőr(ki)készítő, azaz tímár (Lederer), ám a későbbiek anyakönyvezése idején ez módosul: Adam céhes mester (Maister Mitbürger und Lederer), bátyja, Sebastian előbb szintén cserzővarga és fehértímár, két fiatalabb fia keresztlőjekor viszont késesnek nevezik (ein Messerer).⁵ E két nemzedék halálára nincs adat, mivel csak 1724-től maradtak fenn Neunkirchenben halálozási anyakönyvek, és úgy tűnik fel, Adam és Sebastian Dorffmaister nem itt nősültek.

A neunkircheni és a bécsi Dorffmaisterek közötti kapocs Sebastian 1675-ben született fia, Blasius: őt halálakor, 1728. június 27-én 52 évesnek jegyzik be a St. Ulrich-plébánián. Cipőkészítő (Schuhmacher) mesterségét, amely a bőrműves hagyomány követője, de már finomabb szakma, gyermekei anyakönyvezésekor írták be: 1705-ben felesége, Elisabeth Johann Georg Christoph nevű fiúnak adott életet, két leány: Rosina Gertrudis 1707-ben, Maria Regina 1708-ban született, végül 1711-ben pedig Herodian Gottfried.⁶ Nem kizárt, hogy fivére az az Ulrich Dorffmaister cipész, aki 1702 és 1706 között három keresztlői adattal szerepel ugyanebben az anyakönyvben, de további leszármazottai nincsenek a környéken. Az 1714-ben szintén Bécsben, a Dempfingerhofban 48 évesen elhunyt Heinrich nevű udvari szakács (Hofkoch) viszont nem feltétlenül azonos az 1662-ben Neunkirchenben született legidősebb testvérrel.⁷

1. Stephan Dorffmaister: Vanitas-csendélet, 1762. olaj, vászon, 32,3 × 42,3 cm. Budapest, magántulajdon (kölsön a Magyar Nemzeti Galéria állandó barokk kiállításán)

Blasius Dorffmaister idősebbik fia, Johann Christoph apja iparát folytatta: „Schuemaker” 1728. szeptember 5-én, amikor feleségül veszi Elisabetha Josefa Millnerint, és szeptember 20-án meg is születik az első gyerek. Ekkor még a fiatalasszony szüleinél laknak „in der heil: 3faltigkeit am oberen Neustift”, a következő kilenc keresztelő alkalmával viszont mindvégig „in der Goldenen Sonn am Spittelberg” a lakóhelyük.⁸ Herodian kalandosabb pályára lépett, és később is házasodott: akkor viszont, 1737-ben sógornőjét, Regina Müllnerint vette el ugyanott.⁹ Foglalkozása, ahogyan első gyermeke születésekor, „Musicus” – e kislánya halálakor 1738-ban hárfásnak nevezik.¹⁰ A következő évben már ő is „Schuster”, a biztos megélhetés kedvéért nyilván fivére műhelyébe állt.¹¹ 1740-től azonban Johann Christophot hímezőként (Sticker) kezdik jegyezni,¹² és rövidesen ez a mesterség jelenik meg Herodian gyermekeinek anyakönyvezésénél is, egyelőre nem következetesen. A szobrász Johann Georg Dorffmaister Johann Christoph – még szuster – 1736-ban született fia, és Stephan Antont – azaz Istvánt – is e bécsi cipész fiaként írták be a pozso-

nyi Szent Márton-plébánia születési anyakönyvébe 1741. október 16-án.¹³

Nem tudni, miféle munka vagy esemény vezényelte a gyermeket váró családot a magyar fővárosba, ahol Stephan „véletlenül” megszületett. Ő maga mindenesetre számon tartotta születési helyét, hiszen ezt diktálta be házasságkötésekor (Praespurgâ ex Ungaria), és talán okkal használja később a „pozsonyi” epithetont a hegyfalusi képes szála leírása Czinke Ferenc versebe szedett magyar fordításában.¹⁴ Ugyanebbe a pozsonyi anyakönyvbe írták be egyébként Paul Troger első gyermeke, Anna Maria Paulina születését is 1741. december 20-án, amiről eddig egy – időközben elveszett – „kivonat” tanúskodott Bécsben. Ennek az adatnak mindenesetre van művészettörténeti vetülete is: eszerint a festő már ez év végén felvonult az Erzsébet-apácák pozsonyi templomának – 1742-ben szignált – kifestésére, méghozzá feleséggel, anyóssal, és nem csupán az architektúrafestőket küldte előre.¹⁵

Johann (Evangelist) Dorffmaister, a fiatalon – 1765-ben 23 évesen – meghalt „akadémiai” tájképfestő pontos születési adatát eddig szintén nél-

külözte a szakirodalom: róla mint unokatestvéréről emlékezik meg, még hozzá elismerően Johann Georg szobrász.¹⁶ Tehát Herodian és Regina fia volt, aki az 1742. április 29-én világra jött Joannes Josephusszal lehet azonos. A két családban 1747-ig, illetve 1748-ig születtek gyermekek, és ekkor még mindannyian együtt laktak a Spittelbergen, a Goldene Sonne-házban. Az idősebbik családító, Johann Christoph 1789-ben bekövetkezett haláláig a Spittelbergen élt mint „schutzverwandter Sticker”; ugyanez a státusza Herodiannak, amikor 72 évesen a Laimgrube 66 alatt meghal.¹⁷

A hímezés művészetét, a szülők ebbéli szorgalmát és szakértelmét nagy becsben tartja mind Johann Georg önéletrajza, mind az ő fia, Franz Dorfmeister visszaemlékezése. A cipész szakmáról olyannyira szó sem esik, hogy a szekunder irodalom az anyakönyvekben mégiscsak olvasható adatot tévesnek ítéli. Márpedig itt pályamódosításról van szó, és nem kizárt, hogy éppen a család nőtagjainak kezdeményezésére. Ahogyan a 19. századi krónika egyenként dicséri a hölgyek tudományát (ennél jobban csak a férjhez menésben jeleskedtek) – Barbara, Johann Georg legidősebb nővére, Leithner szobrász felesége egész alakos Szent Sírokat hímezett a görög templom számára, de a többi, művészfeleségeként megismert Dorffmaister-lány is kitűnt ebben a kézművességben¹⁸ –, feltételezhető, hogy már az anyák, Elisabeth és Regina Müllner is hímeztek.¹⁹ Az egyre több szorgos kéz, rajzkészséggel párosulva – tudjuk, Johann Georg rajzleckéket adott egyik nővérének²⁰ – idővel teljes profilváltást tett lehetővé: a cipész családító hímezőként váltottak működési engedélyt (Schutzdekret) céhen kívüli, de nem is udvari vállalkozásuk számára.²¹ Míg a 18. században főként egyházi megbízásokat teljesíthettek, a következőben a divatszakma vált a hímezés felpótlóvá. A 19. század végén azután megcsappant a kereslet, és mire Rippl-Rónai, Maillol és barátai ugyanerre a művészetre fogták az asszonyokat, a Dorffmaister-család felhagyott a hímezéssel.²²

Az egy házban lakó két apa alteráló, de azonos mesterséggel meglehetősen összezavarja a három, akadémiai művésszé lett fiú beiratkozási adatait, legalábbis az utókor számára. Mindehhez a legelső bejegyzés, Johann Georgé (cipész fia) 1750. július 6-án egy idegen címet ad meg a Spittelbergen „beim Grünen Adler”. Ugyanez a fiú, Georg, „ein Stickers Sohn” az új tanévben, 1750. október 21-én ismét beiratkozik a császári és királyi képzőművészeti akadémiára, „wohnhaft auf dem Spittlberg bey der guldnen Sonn” – ahogyan ugyanezekkel a személyi adatokkal jelentkezik 1751. október 13-án alig tízéves (!) öccse, Stephan.²³ Az első lakcím az újdonsült sógoré, Johann Georg Leithneré, akihez

Johann Georg – önéletírása szerint – tanulónak állt, miközben esténként látogatta az akadémiát. (Mestere különös módon csak két év múlva követte.)²⁴ Erről a címről jelentkezik 1750. augusztus 6-án „Johann Joseph Dorff Meister eines Schuhmachers Sohn”, és történetesen itt halt meg 1765. június 7-én Johann (Evangelist) Dorffmaister festő – a két személyt most már bízást azonosnak tekinthetjük.²⁵ Innen iratkozott be 1786. november 6-án a szobrász Vinzenz nevű fia Michael Bachmayr festő (szintén rokon) segédeként.²⁶ Stephan Dorffmaister még két – már egy ideje publikus – adattal szerepel az akadémia iratanyagában: 1757-ben engedélyezik számára a kard viselését, 1771-ben pedig a Schmutzer-féle rézmetsző-akadémia tagja lesz.²⁷

Stephan Dorffmaister felbukkanása Kremsierben is bátyja, Johann Georg életrajza segítségével magyarázható. A szobrász 1760 őszén az olmtúzi püspök, Leopold Egkh síremlék-megrendelésének reményében utazott a morvaországi városba, ezek szerint valószínűleg öccse kíséretében. A síremlék modellje állítólag elnyerte a főpap tetszését, de a püspök váratlan halála (1760. december 15.) meghiúsította ezt a munkát.²⁸ Johann Georg visszatért Bécsbe, Stephan viszont hosszabban időzött Kremsierben: feleséget talált, miután vélhetően munkát is kapott itt, talán még Franz Anton Maulbertsch oldalán, de mindenesetre jól megismerhette a bécsi festő korai főművét, a püspöki rezidencia „rendi termének” (Lehnsaal) freskóját. Andreas Schweigel szobrász feljegyzését, miszerint 1761-ben „a kremsieri akadémiai festő Stephan Dorfmeister néhány képet festett Hradischba”²⁹ az 1762. április 22-i házasságkötés – a néhai Franciscus Frantz kamarás (?) Anna lányával – adata³⁰ megerősíti, és mindez biztos alapul szolgál a premontrei kapcsolat feltételezéséhez.³¹

Csorna és vele Túrje premontrei prépostságai 1711-től a hradischi („gradicsi”) apátság fennhatósága alá tartoztak, a csornai prépostot, Thadeus Schrablt is innen delegálták 1757-ben.³² Schrabl ekkor még sem Dorffmaistert, sem munkáját nem ismerhette, de kérhetett tanácsot – mi több, engedélyt – morvaországi feljebbvalótól a dunántúli kolostorok díszítéséhez, miután ő maga Hradischban a legjobb példákra, Daniel Gran, Paul Troger, Michelangelo Unterberger festményein pallérozta ízlését.³³

Dorffmaister eleinte „ingázott”, a türjei templom kifestésének idején költözött Sopronba feleségével, ahol 1762. december 21-én megszületett első gyermekük, Anna Maria.³⁴ Hogy ezt megelőzően valóban festett-e, és mit festett Csornán, találgatni sem tudjuk. Az erre vonatkozó irodalom 19. századi sematizmusokból merít, azok viszont a türjei „Liber memorabilia”-t használták – ez a kézirat

mára elkallódott, pontos szövege ellenőrizhetetlen.³⁵ A csornai rendházat 1774 és 1785 között átépítették, a templomot közvetlenül a felosztás előtt elkezdte kifesteni egy Ferdinand Prütscher nevű győri mester.³⁶ A kolostor és a templom 1790-ben leégett, a freskóknak – ha voltak – nyoma veszett. Még bízhatunk a restauratori feltárásban, ami a türjei freskóegyüttest is a korábban megismertnél gazdagabbá tette, a levéltári kutatások pedig a hradischi premontrei apátságnak a magyarországi rendházakra vonatkozó irataival folytathatók, talán eredményesen.³⁷

A festő viszont ettől kezdve végérvényesen a Dunántúlhoz kötődött, nagyszámú, változatos műfajú és színvonalú életművet teremtve Nyugat-Magyarországon. Amíg késői, a – gyakran politikai – megrendelői szándékot értőn közvetítő, klasszicizáló késő barokk festészetét már alaposan feldolgozta a hazai szakirodalom,³⁸ korai és „érett”, rokokóba hajló művei még tartogatnak meglepetéseket.³⁹ Tovább bővül a hatalmas oeuvre, méghozzá szignált művekkel, míg a Maulbertsch-követő falképek egy – napjainkban ismét vizsgálat alá vont – dunántúli csoportjánál sem lehet nem gondolni Dorffmaisterre.

Dorffmaister István alig 56 évet élt. Miután 1790. augusztus 2-án hirtelen megözvegyült, újra nősült, „hol és mikor, nem ismeretes”.⁴⁰ Halálát az újon-

nan létesített Szent György-plébánián jegyezték be 1797. május 30-án, életkorát többszöri félrehallás eredményeképpen. Fiatalabb gyermekei még mellette lehettek, de legidősebb festő fia, kezdeti segédje, az akadémikus József (Sopron, 1764. március 16. – Livorno, 1806. május 23.) már régen elkerült Sopronból. Nekrológia szerint „mint művész és ember, érdemei és sorsa alapján egyaránt különleges férfi” volt, akit Livornóban magyar festőként tartottak számon.⁴¹ Míg az ifjabb Dorffmaister István (József Pál) (Sopron, 1770. január 26. – Sopron, 1807. március 24.) apja egyházi festészetét helyben prolongálta – nem akadémiai színvonalon –,⁴² a legkisebb fiú, Vince András (József László) (Sopron, 1778. március 18. – vsz. Teschen [Czieszyn], 1817. június 19.) szintén elvándorolt. 1798-ban mint „Mahlergeselle” útlevélért folyamodott, majd annak meghosszabbítását kérte 1801-ben. Ő feltehetően azonos azzal az Andreas Dorfmeisterrel, aki 1812-ben 35 éves, Larisch gróf rajzmestere a sziléziai Freistadtban (Fryštát), ahol megházasodott, és később a tescheni városi iskola rajztanára lett.⁴³ Műveiről nincs tudomásunk, míg Vinzenz nevű unokatestvére, Johann Georg Dorffmaister akadémiai tanultságú fia (Bécs, 1774. november 19. – Laibach [Ljubljana], 1839. április 7.) csaknem párhuzamos, ám lényegesen hosszabb életpályája során – ti. ő Laibachban volt gimnáziumi rajztanár – sokoldalú, „biedermeier” életművet hagyott hátra.⁴⁴

JEGYZETEK

1 Az alapadatok forrásai: Bratislava, Státny Archív, inv. č. 13. St. Martin, Liber Baptisatorum ab Anno 1738 4ta Septembris, p. 377: 1741. október 16. Stephanus Antonius, P. Joanes Christophorus Dorffmaister Schuster von Wien; M. Elisabetha. Pathe perill Josephus Leeb, Matrin. perill Anna Waxenbergerin / accept testimonium baptismale / Henricus Trummer. L. <https://familysearch.org>. Slovakia, Church and Synagoge Books 1592–1910, ... Bratislava, St. Martin I.; Krisztus a kereszten. Olaj, rézlemez, 64,5×37 cm. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, ltsz. 1060. Jelezve balra lent: Morientem Jesu pinxi / Stapha Dorffmaister Ao. 1785. aetat meae 44 Anor., vö. Sopron, Szent György-plébánia, Todten-Buch der Stadt-Pfarre bey St. Georg 1789–1810, p. 49: 1797. május 30. Stephan Dorfmeister Academie-Maler, Verheurathet, katholisch, Wassersucht, Stadt, 68 J. Anmerkung: Dorfmeister Stefan Mahler †30/5 1797. L. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Mf. A 1908 és A 1914; Brno, Moravský zemský archiv v Brně, Matriky. Kroměříž – Panny Marie, Copulati 1724–1763, p. 232: 1762. április 22. Hon: adol d. Stephanus Dorffmeister Praespurgâ ex Ungaria cum V Anna Maria filia †D. Francisci Frantz Cra / D. Joseph Resh / D. Anton Neuman Ca murarius Celti (?) [Camerarius?] P. Cirillus. L. www.actapublica.eu/matriky/brno/... Kroměříž.

2 Dorffmaister újabb irodalma: *Kostyál László, Zsámbéky Monika* szerk.: Dorffmaister István emlékkiállítás / Gedenkausstellung von Stephan Dorffmaister. Szombathely–Zalaegerszeg 1997 [1998], 1. főként 9–11 (Kostyál László); *Saur Allgemeines Künstlerlexikon* (a továbbiakban AKL) Band 29. München–Leipzig 2001, 58–59 (Dorffmeister, Stephan, Galavics Géza és Buzási Enikő közlése nyomán Nováky Ágnes); *Kőszeghy Péter* főszerk.: Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor II. Balassi Kiadó, Budapest 2004, 238–242 (Dorffmaister István, Buzási Enikő); *Körber Ágnes* szerk.: Magyar művészeti kislexikon – kezdetektől napjainkig. Enciklopédia Kiadó, Budapest 2002, 81–82 (Dorffmaister István, Papp Júlia).

3 *Walter Fraenkel*: Wiener Künstlerfamilie durch 200 Jahre. Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Wien Bd. XV. 1935, 63–70, főként 63. Forrásai: Biographie des Bildhauers Johann Georg Dorfmeisters in Wien: von Ihm selbst geschrieben, und mit einigen Anmerkungen von Pauer begleitet. In: *Johann Georg Meusel*: Miscellaneen artistischen Inhalts. Vol. XXIV. Erfurt 1785, 323–335, újraközli *Erika Tietze Conrat*: Johann Georg Dorfmeister. Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentralkommission IV. 1910, 228–244: 237–244; ill. *Franz de Paula Dorfmeister* (1781–1751 után) (az udva-

ri építési hivatal számvevője) kéziratos családtörténete (1935-ben) a család tulajdonában. Franz de Paula unokája, Franz (1840–1902) szobrász volt, az ő fia az építész Karl, a hagyaték gondozója (l. AKL 29. 63., vö. www.architektenlexikon.at). Internetes családfák töredékeire találhatunk itt: www.myheritage.com és www.emmer.at.

4 Neunkirchen, Pfarre, Tauf- und Trauungsbuch 1628–1638, p. 129: 1628. szept. 10. Copulati sunt Georgius Dorffmeister ex pago Wilendorff coriarius et Justina Benedicti Tolasch et Margaritae filia. Testes sunt Michael Christäul N Judex, Sebastianus Berger et Georgius Goldhauser o(mn)es cives NovemEclienses. L. www.matricula-online.eu Österreich, Wiener Diözese, Neunkirchen.

5 Uo. p. 16. 1629. november 2. Sebastianus ex patre Georgio Dorffmaister. Matre Walburgia, patrinus Sebastianus Kramner; p. 66. 1634. január 15. Adam, P. Georg Dorffmaister alhier, M: Justina. Sebastian gyermekei: uo. Tauf- und Trauungsbuch 1653–1674, 1662. nov. 12. Heinrich, P. Sebastian D. ein Lederer, Mater Maria; 1666. március 3. Gertraut, P. Sebastian D. Seines Handwerk ein Lederer und Innercher allhier. M. Maria; 1667. július 1. Ulrich, P. Sebastian, ... Lederer und Innercher, M. Maria; p. 2: 1675. február 3. Blasius, P. Sebastian Dorffmaister Meßner alhier, M. Maria; uo. Tauf- und Trauungsbuch 1675–1704, 1677. április 5. Philipp, P. Sebastian Dorffmaister Messerer, M. Maria.

6 Wien, St. Ulrich, Sterbebuch 1726–1729, fol. 565v: 1728. június 27. St. den Blasy Dorffmaister in Wild Mann Sp:B. alt 52 Jh. Vö. St. Ulrich, Taufbuch 1702–1706, fol. 231: 1705. április 17. Pater Blasius Dorffmaister ein Schuemacher Sp.b: ... Mater Elisabeth uxor Infans Joannes Georgius Christophorus; uo. Taufbuch 1709–1711, fol. 143: 1711. február 3. Pater Blasius Dorffmaister Schuster Sp.b. in ... Elisabeth ux. Inf. Herodianus Godefredus. L. www.matricula-online.eu Österreich, Wiener Diözese, Wien Stadt, St. Ulrich, az alábbiakhoz is. Blasius személyéről még hiányzik egy olyan adat (házasságkötésé?), amelyik neunkircheninek nevezné; talán www.emmer.at, aki Sebastian Dorffmaister „Lederausschneider”-től vezeti le a családtörténetet, ismeri ezt.

7 Wien, St. Ulrich, Taufbuch 1702–1706, 1702. okt. 24. Ulrich Dorffmaister Schuemacher, Eva Rosina uxor, inf. Maria Magdal: Anna (további gyermekek uo. 1706-ban és 1708-ban). Vö. *Herbert Haupt*: Das Hof- und Hofbefreite Handwerk im barocken Wien 1620 bis 1770. Ein Handbuch. Innsbruck–Wien–Bozen 2007, 368, nr. 1329.

8 Wien, St. Ulrich, Trauungen 1724–1728, fol. 37: 1728. aug. 23/szept. 5. Johann Christoph Dorffmaister Ledigstands ein schuemacher wohnhaft in grien thor am obere Neustift gebürtig allhier nimbt zur Ehe die Ehretugentsame Elisabetha Josepha Millnerin Ledigstandes wohnhaft in der heil: 3faltigkeit am obere Neustift gebürtig allhier des Sigmund Millner so noch leben und Anna Mariae seiner Ehewürthin ehrl: erzeugte Tochter / zum 1 Mahl 2 3 / Cop den 5ten Sept / R. P. Honorius / Test. Leonard Köber ein Schust in grines Thor Test. Joh. Berger ein Schnallen mach ibida.

Gyermekei (a házassági és halálozási adatok csak részlegeselek): Wien, St. Ulrich, Taufbuch 1724–1728, 1728. szept. 20. Anna Maria Elisabetha (P. Johann Christoph Dorffmaister ein Schuemacher in der H. 3 faltigkeit Schotten J.); 1728–1731, 1730. november 5. Maria Barbara

(P. Joannes Christophorus Dorffmaister, ein Schuemacher in d goldenen Sonn am Sp.b.) (∞1750. jan. 18. Johann Georg Leithner, †1811. L. *Albert Starzer* red.: Quellen zur Geschichte der Stadt Wien. I. Abteilung, VI. Band. Wien 1908, 9160); 1731–1734, 1732. május 22. Josephus Fridericus; 1733. október 16. Marina Regina (P. Joa: Christophorus Dorffmaister ein Schuster in d goldenen Sonn Sp. b. M: Marina Mayrin, Marit. Joannes, ein bild-einfasser aldort, M: Regina Millnerin Virgo aldort) (∞1751 Michael Alexander Bachmayr); 1734–1738, 1735. január 20. Joannes Franciscus (P: Johann Mayr, ein Maller, ux: Maria); 1736. szeptember 22. Joannes Georgius; 1738. szeptember 9. Anna Marinna (M: Marinna Meyrer...) (∞1762 Johann Michael Rueland, †1800?); 1740–1744, 1740. július 18. Regina Marina (M: Regina Dorffmaisterin, Mar: Herodianus ein Schuster, M: Marina Mayrin, Mar: Joh: ein Bilder einfasser) (†1740. szept. 13.); [Pozsony, St. Martin, 1741. október 16. Stephanus Antonius;] 1743. december 20. Herodianus Joannes Georgius; 1744–1747, 1745. október 4. Theresia Elisabetha Francisca; 1747. május 26. Elisabetha Regina.

9 Wien, St. Ulrich, Trauungen 1733–1737, fol. 378v: 1737. szeptember 21/29. Herodianus Dorffmaister, Ledigst. ein Musicant, wohnhaft in d goldenen Sonn am Spittelberg, gebürtig allhier, Nimbt zur Ehe die ... Jungfrau Reginam Müllnerin, wohhaft in obbemehlten hauß, gebürtig allhier, des Sigismundus Müllner, eines Wasserbrenners so noch im Leben und Mrae Annae seiner Ehewürthin ... Tochter. / zum 1 Mahl 2 3 / Cop: die 29 7bris / Test: H: Antonius Schmidt, bürgl: dratzieher, Test: H: Joannes Georgius Schmidt, burg: dratzieher.

10 Wien, St. Ulrich, Taufbuch 1734–1738, 1738. július 17. Anna Marina (P: Herodianus Dorffmaister, ein Musicus in d goldene sonn am Sp:b. M: Marina Mayrin, Mar: Joannes ein bilder Einfasser). Vö. *Gustav Gugitz*: Totenbeschau, 18. Jh. Ms. Wien, Wiener Stadt- und Landesarchiv. Dorfmeister Herodian, Harfenist, sein Kind 1738, Spittelberg, Goldene Sonne.

11 További gyermekei: Wien, St. Ulrich, Taufbuch 1738–1740, 1739. szeptember 12. Joannes Josephus (P: Herodianus Dorffmaister, ein Schuster...) (†1739. november 26. [apja] Schuster); 1740. december 30. Josephus Joannes (P: Herodianus Dorffmaister ein burg: Schuhmacher ... P: Joannes Meyer, ein Bild einfasser, ux. Marina) (†1741. március 2. [apja] Sticker); Taufbuch 1740–1744, 1742. április 29. Joannes Josephus (†1765. június 7.); 1743. október 13. Barbara Elisabetha (∞1762. május 5. [Bécs, St. Michael] Vinzenz Fischer, †1798[?]. L. *Heinz Schöny*: Wiener Künstler-Ahnen. 1. Wien 1970, 83, 121.1); Taufbuch 1744–1747, 1745. május 7. Theresia Barbara; 1746. április 1. Elisabetha Maria Anna; Taufbuch 1747–1750, 1748. november 7. Regina Barbara Elisabetha (∞1773. október 21. Johann [Baptist von] Dallinger, †1814?).

12 Először a Regina Maria nevű csecsemő halálakor 1740. szept. 13-án: Wien, St. Ulrich, Sterbebuch 1738–1746.

13 Lásd 1. jegyzet. Vö. *Csatkai Endre*: Dorfmeister István festő fiai. Művészettörténeti Értesítő IX. 1960, 40–43: 43, 11. jegyzete említi egy „Stephan Anton Dorfmeister”-jelzésű Sámson és Delila-képet soproni magántulajdonban; ugyanez a kép az ifjabb Dorffmaister István hagyatékában szerepelt: *Csatkai Endre*: Adalékok a soproni barokk festészethez s a művészet egyéb ágaihoz III. Az

ifjabb Dorfmeister. Építészet, kőfaragás, szobrászat. Soproni Szemle XXIII. 1969/2. 168–174: 70.

14 Pozsonyi születést ír, de 1729-cel www.emmer.at. Vö.: A' Hegyfalvi, történetbeli képes szálának magyarázatja. Vitézi versekben, németből szabadon fordította egy Tisza-háti magyar. Mind a' két ttes uraságnak ajánlotta pozsonyi Dorfmeister István. H. n. 1794. Szövegét közli: *Boda Zsuzsanna: A hegyfalui „képes szála”* – Dorffmaister István elveszett pannósorozata 1794-ből. Művészettörténeti Értesítő XLVII. 1998, 115–135: 130–133.

15 Bratislava, Státny Archív, inv. č. 13. St. Martin, Liber Baptisatorum ab Anno 1738 4ta Septembris, p. 399: 1741. december 20. Anna Maria Paulina. P. Paulus Droger pictor. M: Anna Maria. Matrin: Anna Maria Schrambin Inclyta Cancellaria auliae Ungariae ejus Maritus Cancellista. Henricus Trummer. L. <https://familysearch.org>. Slovakia, Church and Synagoge Books 1592–1910, ... Bratislava, St. Martin I. Vö. *Johann Kronbichler: Paul Troger 1698–1762*. Berlin–München 2012, 249–250, 583.

16 *Meusel* i. m. (3. j.) 331; *Elfriede Baum: Katalog des Österreichischen Barockmuseums*. Wien–München 1980, 145–146; AKL 29. 62 (Claudia Wöhrer), vö. 11. jegyzet. Halálakor mindenütt „Accademischer Maler”-ként jegyzik (Wien 1. St. Michael, Sterbebuch 1757–1772, p. 266: 1765. június. 7; Wienerisches Diarium 1765. június 12; *Gugitz* i. m. (10. j.).

17 *Gugitz* i. m. (10. j.) adatai a bécsi halottszemle-jegyzőkönyvekből: Dorfmeister, Johann, schutzverwandter Sticker, 86 Jahre, 24. VI. 1789, Spittelberg 83.; Dorfmeister, Herodian, schutzverwandter Sticker, 72 Jahre, 22. IX. 1782, Laimgrube 66, Grüner Adler.

18 *Fraenkel* i. m. (3. j.) 63, 69.

19 Az ő apjuk születésükkor szabó volt: Wien, St. Ulrich, Taufbuch 1702–1706, 1705. április 3. Pater Sigmund Millner ein Schneider in Wahlfisch Mater Maria Anna ux. Infans Elisabetha Josepha Regina [+1789]; uo. Taufbuch 1706–1709, 1707. január 8. Pater Sigmund Miller ein Schneider in ... Mater Maria Anna ux. Infans Anna Regina. Gyermeküknek állandó keresztszülő a festő-képkerevező Mayr-házaspár és egy tűkészítő (Nadler), l. 9. és 11. jegyzet.

20 *Meusel* i. m. (3. j.) 329.

21 *Haupt* i. m. (7. j.) 2007, 32–33.

22 *Fraenkel* i. m. (3. j.) vö. *Földi Eszter* szerk.: Rippl-Rónai – Maillol. Egy művészbarátság története. (Kiállítás-katalógus, Magyar Nemzeti Galéria) Budapest 2014, 33, 211.

23 A közlés céljából kapott forrásadatokhoz l. *Buzási Enikő: Források a bécsi képzőművészeti akadémia magyarországi, erdélyi és Magyarországon működő külföldi növendékeinek tanulmányaihoz (1726–1810)*. Kivonat az Akademie der Bildenden Künste in Wien beiratkozási protokollumaiból és névjegyzékeiből. Budapest 2016. Megjelenés alatt, nr. 99. és 101. Adatai pontosítják a korábbi közléseket, elsősorban *Kostyál László: Dorffmaister Zalában. Művészettörténeti Értesítő* XLIV. 1995, 211–237: 235. tévesztését (mivel az én kijegyzésem, felelősséggel tartozom a hibás 1755-ös olvasatért). Johann Georg neve Meuselnél már modern helyesírással jelent meg, de szignatúráiban ő is mindvégig „Dorffmaister”, vö. *Baum* i. m. (16. j.) 150, 153; *Michael Krapf* (Hrsg.): Triumph der Phantasie. Barocke Modelle von Hildebrandt bis Mollinarolo (Katalog. Österreichische Galerie Belvedere) Wien 1998, 250–255

(Ingrid Gortischnig), vö. *Rodica Vărtaciu-Medeleț: Barock im Banat. Eine europäische Kulturlandschaft*. Regensburg 2012, 166–169, 200–201.

24 L. 8. jegyzet, vö. *Buzási* i. m. 2016 (23. j.), nr. 332. (Leithner); *Meusel* i. m. (3. j.) 325. *Kapossy János: Johann Georg Leithner (1725–1785)*. Archeologiai Értesítő Ú. F. LI. 1938, 86–112. nem tud a szobrász akadémiai tanulmányairól, csak akadémiai felvételéről 1757-ben, vö. *Walter Cerny: Die Mitglieder der Wiener Akademie*. Wien 1978, 21. Vö. Wien, St. Ulrich, Trauungen 1749–1753, fol. 30v: 1750. január 1/18. Joannes Gerogius Leuthner, Ledigst. ein bild hauer, wohnhafft in d. goldenen Sonn am Spittelberg, gebürtig von Gratz. Nimbt zur Ehe die ... Barbara Dorffmaisterin, wohnhafft in obbemelten Hauß, gebürtig allhier, des Christophori Dorffmaister, eines Schuhmachers und Elisabetha ... Tochter. cop. die 18. January.

25 Archiv der Akademie der bildenden Künste in Wien, Sign. 1b, fol. 108v – az adatot Eva Schobernek ezúton is köszönöm. Vö. 16. jegyzet. A legkisebb fiú nyolc és fél évesen kezdte tanulmányait az akadémian, l. 11. j.

26 *Buzási* i. m. 2016 (23. j.), nr. 709. (Vinzenc Dorffmaister, „grün Adler”), vö. Wien, St. Ulrich, Trauungen 1749–1753, fol. 141: 1751. május 2/25. Michael Alexander Bachmayr, ledigst. ein Portret-Mahler, ... Maria Anna Dorffmaisterin, ... gold. sonn am Spittelberg ... eines Stückers und Elisabetha ... Tochter. Vö. 8. jegyzet.

27 *Garas Klára: A soproni Edlinger-ház és Gregorio Guglielmi*. In: Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. Sopron 1996, 165–186: 182; *Cerny* i. m. (24. j.) 40.

28 *Meusel* i. m. (3. j.) 328. A püspök síremlékét 1764-ben Franz Hirnle készítette el (Kroměříž, Sv. Mořic), vö. *Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996, 108–109, 435, 440.

29 *Andreas Schweigel: Verzeichniß der Maler, Bildhauer, Steinschneider p. in Brünn von 1588–1800*. Ms. Brno, Moravský zemský archiv v Brně, G 11 (FM), 787. p. 51-től: Mahler in Mähren: 1761 Stephan Dorffmeister pictor accademicus in Kremsier mahlte einige gemähld nach Kloster Hradisch. L. *Klára Garas: Franz Anton Maulbertsch*. Budapest 1960, 169; *Kostyál* i. m. 1995 (23. j.), 235; *Kostyál László* in: *Kostyál–Zsámbéky szerk. i. m. 1997* (2. j.), 9, 11. A kremsieri freskók újabb irodalma sem tud Dorffmaisterről: *Michaela Šeferisová Loudová: Maulbertsch and Stern in Kroměříž – On the History of two Drawings*. Acta Historiae Artium L. Studies Dedicated to Klára Garas. 2009, 95–105; *Uő* (ed.): *Josef Stern 1716–1775*. (Katalog. Múzeum umění) Olomouc 2015, főként 33–40.

30 Vö. 1. jegyzet. A feleség születési adatát nem találta meg a kroměříži anyakönyvekben.

31 Vö. *Kostyál László* in: *Kostyál–Zsámbéky szerk. i. m. (2. j.) 1997*, 9–11, 17–18.

32 *Horváth Tibor Antal: A türjei premontrei prépostság a XVIII. században*. In: Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára (1134–1934). Gödöllő 1934, 177–202; *Csatkai Endre* in: *Dercsényi Dezső szerk.: Sopron és környéke műemlékei*. (Magyarország műemléki topográfiája II. kötet.) II. kiadás. Budapest 1956, 478–484; *Kovács Imre: A türjei premontrei prépostság története*. Zalaegerszeg 1991; *Székely Zoltán: Egy barokk kolostor élete a tárgyak tükrében: a csornai prépostság 1786-ban*. Soproni Szemle LV. 2001:4, 383–410.

33 A hradischi apát neves művészekkel folytatott levelezését a vonatkozó művekkel együtt már alaposan feldolgozta a szakirodalom: *Wilhelm Schram*: Berichte über das in den Archiven der Stadt Brünn befindliche Kunsthistorische Quellen-Material. Mitteilungen der dritten (Archiv-) Section der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst und historischen Denkmale II. 1893, 65–102, főként 82; *Wanda Aschenbrenner – Gregor Schweighofer*: Paul Troger. Leben und Werk. Salzburg 1965, 220; *Eckhart Knab*: Daniel Gran. Wien–München 1977, 211; *Antonín Jirka*: Doklady k činnosti Paula Trogera pro klášter Hradisko u Olomouce. Sborník práci filozofické fakulty brněnské univerzity F 26–27, 1982–1983, 96–101; 100; *Johann Kronbichler*: Michael Angelo Unterberger 1695–1758. Salzburg 1994, 255–256; *Lubomír Slavíček*: „Hae imagines aestimantur et elegantem novo refectorio addunt splendorem”. Zur Tätigkeit Michelangelo Unterbergers, Paul Trogers, Christian Hilfgott Brands und anderer Künstler für das Refektorium im Kloster Hradisch bei Olmütz. Barockberichte Heft 31. 2001, 117–125; *Kronbichler* i. m. 2012 (15. j.), 579–582, 600–601.

34 Sopron, Szent Mihály-plébánia, vegyes anyakönyv 1757–1766, p. 103. 1762. december 21. Maria Anna / Stephanus Dorfmeister pictor et Anna / Perill: D: Xaverius Griner Postae Magister et Maria Anna consors ejus. MNL OL Mf. A 1910. L. még *Csatkai Endre*: Adalékok a soproni barokk festészethez II. Dorfmeister és kortársai. Soproni Szemle XXII. 1968/3, 59–68: 61.

35 *Garas Klára*: Magyarországi festészet a XVIII. században. Budapest 1955, 165, 213; *Tomek Ödön*: Történelmi helyek és emlékek Sopron Vármegyében. Sopron 1902, 55 (németül 62.): „1760. Dorfmeister István, jeles festőművész a csornai és türjei templomokat, úgy a prépostság dísztermét restaurálja”; [*Laky Demeter*:] A csornai prémontréi kanonokok névtára 1892. Csorna 1892, 33.: „Schrabel Tádé (...) 1760-ban a csornai és türjei templomokat, nemkülönben a préposti dísztermeket és mindkét helyen Dorfmeister István hírneves művészünkkel ékesen kifestette.” A Memorabilia Praepositurae Türjensis című kéziratra hivatkozik *Horváth* i. m. 1934 (32. j.) 197. a türjei kifestés, ill. Dorffmaister és felesége offerje kapcsán; *Fábián Mária*: Dorffmaister István művészi munkássága a szombathelyi egyházmegyében. Különnyomat a Vasi Szemle 1935–36. évfolyamából. Szombathely 1936, 25. idézi is: „E kéziratból megtudjuk, hogy Dorffmaister 1760-ban Türjén munkát vállalt, és azt el is végezte. ... »Altare architecta pictura est apud recensitum D. Dorffmaister conventum, ut illud anno 1763 post Pascha in suum assumat artificium pictoricum, quo tempore etiam comparuit ad praestandum hunc laborem.«” Uő ugyanitt (5.) idézi Szily János levelét 1784. január 28-ról, amely Johann Georg Dorffmaistert a festő testvérének nevezi (mit dero Herrn Bruder hab ich wegen den mir angepfohlenen Alabasternen Crucifix schon den Accord getroffen). Vö. Szombathely, Egyházmegyei Levéltár, 26. d.: a szobrászhoz intézett levelében 1783. november 21-én hasonlóképpen említi a püspök a festőt (ihrer H. Bruder von Oedenburg). *Kostyál* i. m. 1995 (23. j.), 235, 19. jegyzete szerint a türjei kézirat már nincs meg; kérdésesre a csornai premontréi levéltár nem válaszol.

36 MNL OL C 103 Helytartótanácsi levéltár, Inventari- en der in Hungarn aufgelassene Klöster. 34. d. Premontréi

kolostorok, Csorna. „Haupt Bericht”, fol. 29v: ... Nebst diesen passiv Rückständen befinden sich noch 2. andere dergleichen: nemlich einer des Ferdinand Prutscher Malers in Raab, und die Forderung des Probstens selbst. Der erste nemlich der Prutscher hat vor Aufhebung des Klosters die Stiftskirche zu malen angefangen, für welche angefangene Arbeit er nach zeugniß des Probstens, weil selbe durch den heranhernden Winter gehemmet wurde, 200 fl stipuliert, und auch denen wirklich 150 fl von dem Probstens erhalten hat, restieren also 50 fl..., továbbá fol. 60 és 95 (az összeget a passzívumokhoz írják, a festőt Brutscher és Purtscher néven nevezik); vö. *Garas* i. m. 1955 (35. j.), 243. (Prütze Ferdinánd Kempenből 1779-ban polgár Győrben.)

37 L. többek közt *Csatkai* i. m. 1956 (32. j.), 478, 480. Brno, Moravský zemský archiv v Brně, Fond E 55 – Premonstráti Klášterní Hradisko, E 56 – Premonstráti Leles (benne Jászó, Csorna és Várad-Hegyfok is) 1293–1781.

38 Elsősorban *Galavics Géza*: Program és műalkotás a 18. század végén. (Művészettörténeti Füzetek 2.) Budapest 1971; *Uő*: Dorffmaister István történeti képei. In: *Kostyál-Zsámbéky* szerk. i. m. 1997 (2. j.), 83–109; *Zsámbéky Monika*: A templomfestő Dorffmaister István II. 1781–1797. Uo. 43–81; *Boda* i. m. (14. j.)

39 *Somorjay Selysette*: Dorffmaister pinxit. A tizenkét hónap körtánca, Johann Evangelist Holzer kompozíciója Alsóbogáton. *Ars Hungarica* XXXIX. 2013, Supplementum, 136–140; *Buzási Enikő*: A Pécsi Püspökség festészeti gyűjteménye. Művek a 16–19. századból. Művészettörténeti Értesítő 65. 2016, a jelen kötetben, ugyanitt: *Nagy Veronika* Maulbertsch sümegi „műhelye”, falképfestészet a Dunántúlon a 18. század derekán című PhD-disszertációjának vitája.

40 Első felesége halála: Sopron, Szent György-plébánia, Todten-Buch, 1790. augusztus 2. Anna Dorfmeisterin Academie-Mahlers Frau, kath., Schlagfluß, 50 J. Anmerkung: hat nur die letzte Oelung empfangen können. MNL OL Mf. A 1908. *Csatkai* i. m. 1968 (34. j.), 65. Második feleségét, Gillig Katalint az 1797. május 17-én kelt végrendelet nevezi meg, l. *Éber László*: A szigetvári plébániatemplom kupolafestménye. In: *Forster Gyula* szerk.: Magyarország műemlékei III. Budapest 1913, 193–220: 202–203 (amit május 29-én nyitottak fel).

41 *Csatkai* i. m. 1960 (13. j.), 40–41; AKL 29. 58 (Claudia Wöhler), vö. Italienische Miscellen. Fünfter Band. Tübingen 1806, 186; Intelligenzblatt der Jenaischen Allgemeinen Literatur-Zeitung vom Jahre 1806, 812; Briefe aus Italien während der Jahre 1801, 1802, 1803, 1804, 1805. mit mancherlei Beilagen. Erster Band. Von *P. J. Rehfuess*, Bibliothekar Seines Königlichen Hoheit des Kronprinzen von Württemberg. Zürich 1809, 106, 109.

42 *Csatkai* i. m. 1960 (13. j.) 41–43; *Csatkai* i. m. 1969 (13. j.) 168–171; AKL 29. 59–60 (Galavics Géza közlése alapján Nováky Ágnes).

43 *Csatkai* i. m. 1960 (13. j.), 43; AKL 29. 60 (B. S.) és AKL 29. 62 (Bohumir Indra); vö. Opava, Zemský archiv v Opavě, Matriky. Fryštát, Trauungen 1792–1817, p. 36. 1812. november 1. Herr Andreas Dorfmeister zeichenmeister in diensten S^{er} Excellenz des herrn grafen Johann Larisch / Winzentin geboren Franz Gottwald / katholisch, ledig, 35 Jahr [mindketten], l. www.actapublica.eu/matriky/opava ... Fryštát. Vö. Schematismus für das Marktgrathum

Mähren und Herzogthum Schlesien auf das Jahr 1817. Brünn und Olmütz, 78. K. K. Normal und Hauptschulen. Zu Teschen. Lehrer ... Hr. Andreas Dorfmeister, zugleich Zeichenlehrer.

44 L. 26. jegyzet, továbbá AKL 29. 63 (J. Inithar Ferjan), bővebben *Barbara Jaki*: Meščanska slika. Slikarstvo prve polovice 19. stoletja iz zbirke Narodne galerije. Katalogi zbirk. Ljubljana 2000, 63–65.

REGISTRY DATA ON THE ORIGIN AND EARLY CAREER OF "ISTVÁNY DORFMEISTER OF POZSONY" (STEPHAN ANTON DORFFMAISTER, POZSONY 1741 – SOPRON 1797)

The newly acquired register data reveal that the Viennese baroque painter, the younger brother of sculptor Johann Georg Dorfmeister (1736-1786) and cousin of the painter Johann Evangelist Dorfmeister (1742-1765) was born on 13 October 1741 in Pozsony. The signature of one of his pictures already divulged his age and he specified his place of birth for his marriage in Kremsier (Kroměříž) in 1762 correctly. The uncertainty prevailing so far was caused by a mistake in the death register in Sopron, as the deceased was registered as aged 68 in 1797, as well as by the fact that the populous Dorffmaister family – of shoemakers and embroiderers – living on Spittelberg did not have any son called Stephan registered at the St Ulrich parish of Vienna. His marriage data corroborates the so-far only presumed role of the Premonstratensians of Hradisch (Hradisko u Olomouce) in Dorffmaister's career start in Hungary. While the decoration of the Premonstratensian church and monastery of Túrje in west Hungary painted between 1761

and 1763 is being brought to light in its increasing richness as restoration progresses, there is no trace remaining of the painter's work done for the Promonstratensians of Csorna, and moreover, the relevant sources are also uncertain. Research in the archives of the Premonstratensian abbey of Hradisch kept in Brno will hopefully bear further fruit.

Jávor Anna, művészettörténész / art historian, Budapest, jvoranna9@gmail.com

Kulcsszavak: Stephan Anton Dorffmaister festő, Johann Georg Dorfmeister szobrász, anyakönyvek, családtörténet, premontrei rend, Kremsier, Hradisch, Túrje, Csorna, Sopron (Ödenburg) / *Keywords*: painter Stephan Anton Dorffmaister, sculptor Johann Georg Dorfmeister, registers of birth/marriage/death, family history, Premonstratensian order, Kroměříž, Hradisko u Olomouce, Túrje, Csorna, Sopron (Ödenburg)